

ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՐԱՉԻԿ ՀԱԿՈԲՋԱՆՅԱՆ

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐՇԵՍՏԱԾԻՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ
ԱԿԱԴԵՄԻԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ*DOI: 10.24234/journalforarmenianstudies.v3i66.120*

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Սույն հոդվածում ընդհանուր լեզվաբանության և հայերենագիտության պատմական նյութերի վերլուծության հիման վրա վեր են հանվում հայոց լեզվի և նրա մշակույթի շուրջ ընթացած անհարկի քննարկումների մի քանի շեշտադրում: Դրանք խնդրահարույց են, քանի որ պատմականորեն բացահայտվել են հաճախ նյութի էությունից չբխող և եզրահանգումների տեսքով արված որոշակի աղավաղումներ, որոնք լայնորեն պրոպագանդել են: Քանի որ հայագիտության շատ բնագավառներում այդ բացահայտումները չեն կարող մեկնաբանվել միայն թյուրիմացության և պատահականության շրջանակներում, ուստի անհրաժեշտ է լուսաբանել դրանք և գիտական անաչառությամբ վերականգնել ճշմարտությունը: Այս պահանջն ավելի ակնհայտ է դարձել վերջին տարիներին շումերերեն, խեթերեն, բասկերեն, ռապանույ լեզուների և հայերենի նյութական հազարավոր նույնությունների ստուգաբանման հետևանքով, որն օգնում է բացահայտելու և համակարգելու նշված աղավաղումների հիմքերը: Այս պարագայում հայագիտությունը երևում է բոլորովին նոր լույսի տակ և համաշխարհային մշակույթի մեջ հայկական վաղնջական մշակույթի ներդրման առավել հստակ ծավալով:

Քանալի բառեր և արտահայտություններ. *լեզու, մշակույթ, լեզվական ընդհանրություններ, մշակութային աղավաղումներ, գիտական վերականգնումներ:*

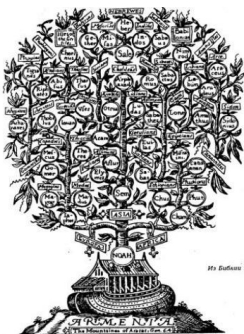
ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հոգվածում հայերենին վերաբերող աղավաղումներն ու խեղաթյուրումներն ուսումնասիրվում են հայոց լեզվի պատմության լայն շրջանակում, ուր ընդգրկված են ինչպես օտար, այնպես էլ հայազգի լեզվաբանների աշխատություններ: Դրանցում մեզ հետաքրքրող հայագիտական որոշակի խնդիրները կա՛մ չեն բարձրացվել անհրաժեշտ մակարդակով, կա՛մ էլ բարձրացված հարցերը մերժվել են ոչ այնքան գիտական հիմքերով և, ինչպես Հարվարդի համալսարանի երիտասարդ լեզվաբանների հաղորդման մեջ է ասվում, հայերենի խնդիրները լուծվել են ոչ թե լեզվաբանական գիտության, այլ որոշակի ուժերի ու տերությունների քաղաքական շահերին համապատասխան:

ՄԵԹՈՂԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտությունը կատարվել է լեզվաբանական գիտության և ճանաչողության մեթոդներով և սկզբունքներով, ինչպես՝ գիտական գրականության բովանդակային վերլուծության, տեսակետների ու լեզվաբանական փաստերի զուգադրման, համադրման ու հակադրման իմացաբանական սկզբունքներով, ինչպես նաև լեզվաբանական երևույթների ձևաիմաստային-երկալանային զուգադրման վերջնարդյունքից դեպի պատճառ մեթոդներով:

ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ



Հայագիտության

վիճակը:

Հայագիտական

պատմական հետազոտությունները թե՛ խորհրդային, թե՛ հետխորհրդային շրջանում ուղղորդվել են ոչ այնքան լեզվի առանձնահատկությունների, որքան քաղաքական որոշակի իրադարձությունների թելադրանքով: Ինչպես կոմունիստների պրոլետարական դիկտատուրայի մեջ ոչինչ չկար պրոլետարական, այնպես էլ հետխորհրդային Հայաստանի կառավարման ժողովրդավարության մեջ ժողովրդավարական ոչինչ չկա, ընդ որում՝ այդ անվան տակ շարունակում են տեղ գտնել ապագային ծրագրեր, որոնց հետևանքով հայ

պատմամշակութային արժեքների նկատմամբ վերաբերմունքը եղել և շարունակում է մնալ հայկական իրականությունից օտարված, պատմիրված: Այս առումով մեր օրերի իրավիճակը շարունակությունն է անհիշելի ժամանակներից եկող համաշխարհային գործընթացների, որոնց էպիկենտրոնում շարունակում ենք մնալ մենք՝ թե՛ որպես ազգ, թե՛ որպես աշխարհագրական տարածք: Նույնիսկ ավանդապատումներում, որտեղ հայկական մշակույթի վերաբերյալ ակնարկները խիստ միակողմանի են և գնալով նվազում են, փաստվում է, որ մարդկային քաղաքակրթությունը սկիզբ է առել հայաստանյան դրախտով և Արարատին հանգրվանած նոյյան տապանով, այսինքն՝ Հայաստանով ու հայոց լեզվով: Շումերական դյուցազնավեպն այս իրողության կապակցությամբ ավելի շատ մանրամասներ է տալիս, քան Հին կտակարանը: Դա են վկայում նաև նախածին հայոց լեզվին նվիրված հայկական և օտար գիտունների հետազոտություններն ու փաստարկումները, և 1599 թ. տպագրված Հին կտակարանի Armenia հիմքով Կենաց ծառի պատկերը՝ ցուցումով, որ կենաց ծառի վրա տեղադրված ժողովուրդները ծագել են Հայաստանից: Քաղաքակրթության երկփեղկման այդ ներքին պայքարը **պատմականորեն** սկսվել է Սարգոն Աքադացու, իսկ **ավանդապատումով՝** Բաբելոնյան աշտարակաշինության ժամանակներից: Սարգոն Աքադացու արշավանքը դեպի Հայաստան հին աշխարհակարգի դեմ ուղղված ծրագիր էր, քանի որ դրանով հիմք դրվեց միջազգային հարաբերությունների նոր տեսակի: Հայոց առաքելական Ավետյաց երկրի մինչ այդ ներդրված քաղաքակրթությանը հակադրվեց քոչվորների ավարառուական, կողոպտչական պատերազմը: Հայաստան կատարած իր արշավանքի արձանագրության մեջ Նարամ Սուենի շեշտադրումը, որ պատմության մեջ ինքն առաջինն է համարձակվել պատերազմի ելնել Հայոց երկրի դեմ, ըստ էության նոր տեսակի ավերիչ և աշխարհավեր քաղաքակրթական ծրագրի հռչակագիր էր: Սկսելով որպես քոչվորներ՝ կողոպտիչ, կործանարար համակարգերը շարունակում են իրենց պահել քոչվորների պես: Տիրելով աշխարհի հարստություններին՝ նրանք շարունակում են

բաղձալ ուրիշի ունեցվածքը: Հզորանալով բացառապես ուրիշների նյութական բարիքները ավագակաբար հափշտակելու իրենց ստեղծած տեխնոլոգիաների շնորհիվ՝ նրանք այսօր մոտեցել են իրենց վախճանին ու պարտությանը՝ բաբելոնյան աշտարակի բաժանարար գաղափարի արժեզրկմանը: Երկրագնդի ստեղծարար և կործանարար ուժային բևեռների միջև վաղուց սկսված քաղաքակրթական այդ անողոք պայքարը այժմ նոր փուլ է թևակոխել. նրանք հասել են իրենց բացարձակ հաղթանակին, տիրապետում են աշխարհի ֆինանսական միջոցների հսկայական մասին, համարյա թե ստեղծված է գլոբալացման տանող համաշխարհային կառավարություն, տեխնոլոգիաներ են մշակված՝ բոլոր երկրներին թելադրելու իրենց կամքը, կենսաքիմիական լաբորատորիաների միջոցով կառավարում են համաճարակներ, անցանկանալի երկրների համար ստեղծում են տնտեսական ու եղանակային ծանր պայմաններ, տեղերում քայքայում են ավանդական արժեքային համակարգերը: Ամբողջ աշխարհը հստակ գիտակցում է, որ նրանք դրական ոչինչ չեն բերել մարդկությանը և ոչինչ չունեն նրան տալու ապագայի և հեռանկարի առումով: Այսօր արդեն ունենք մի պատկեր, երբ քաղաքակրթության հակադիր ուժերը հասել են իրենց սնանկ ու ապակառուցողական գործունեության գագաթնակետին և բացահայտվել են աշխարհի ազգաբնակչության մեծամասնության աչքում: Սկսել է նրանց տոտալ պարտության փուլը, և հայ ժողովրդի մասնակցությամբ դրվելու է կործանարար համակարգերի վախճանի, զսպման և քայքայման սկիզբը:

Սարգոնի պատերազմից սկսած հայերը մասնակցել են **քաղաքակրթության համար մղված պատերազմների** խոշոր թե մանր բոլոր բախումներին, ու այսօր էլ մենք մեր կենսատարածքում ընթացող այդ պատերազմի էպիկենտրոնում ենք, որից որպես շրջանի բոլորում կրկին անցում է լինելու մարդկային միաբևեռ Ավետյաց քաղաքակրթությանը: *Դրան հասնելու ճանապարհը միշտ նույնն է՝ դիմագրավել մշակութային դիմազրկման ճանապարհով մարդկությանը վերջնական բարոյազրկման տանող գլաբալացման հերթական փորձին,*

ամբողջացնել մեր լեզվամշակութային անցյալը և ներկան և հստակեցնել ակադեմիական գիտության կողմից աշխարհի աղավաղված մշակութային պատկերը, որն առավել ցցուն է երևում հայագիտության ոլորտում: Բոլորը հստակորեն գիտակցում են, որ ձևավորվում են ընդհանրապես՝ աշխարհի, ու մասնավորապես՝ մեր երկրի հասարակական ու մշակութային կյանքի տարբեր ոլորտների խորքային շտկման փոփոխությունները, ուստի այս աշխատանքում առաջարկվող վերլուծությամբ կփորձենք հնարավորինս օժանդակել գործընթացների ու խնդիրների նախապատրաստմանը, որոնք գոնե մեզ մոտ այս անգամ ուշացել են առնվազն 30 տարով:

Մեր վերջին երկդարյա անցյալում տարբեր երկրների շահերին հետամուտ գործակալությունների ֆինանսավորմամբ աստիճանաբար անտեսվել, արհամարհվել և շրջանցվել են հայ ժողովրդի և աշխարհի քաղաքակրթական ստեղծագործ ուժերի քաղաքական ներկան, մշակութային արժեքները, պահանջներն ու հետաքրքրությունները: Մեր ժամանակի խնդիրը ակադեմիական գիտության շրջանակներում այդ ամենի վերականգնումն է, ինչպես մեր երկրի ու պատմական Հայաստանի, այնպես էլ նրան հարակից այն վայրերի ազգային պատմամշակութային նյութի հիման վրա, որոնք մեր վաղնջական անցյալի տարբեր փուլերում հազարամյակներ շարունակ գտնվել են հայոց մշակութային ազդեցության գոտում: Դրանով մենք առաջընթացի ուղի կնշենք մշակութային բոլոր այն ստեղծագործ ուժերի համար, որոնց պատմական շահերը մեզ նման անտեսված են եղել նախորդ շրջաններում:

Խորհրդային տարիներին Հայաստանին թույլատրվել են միայն մասնակի ազատություններ՝ կարճ վերմակի սկզբունքով, որը թույլ չի տվել ունենալ ծածկված ոտք և գլուխ միաժամանակ: Ազգային շահին միտված բոլոր գիտությունները՝ լեզվաբանություն, մշակութաբանություն և այլն, տասը փակի տակ են եղել: Հատկապես հայրենական հնագիտությունը, պատմությունը և մշակութաբանությունը արտաքին կարգավորումների ուժով հայտնվել են հակահայկական և հակագիտական «տեսությունների» լաբիրինթոսում և

յուրացնելով օտար մասնագետների հերյուրած կեղծ դրույթները՝ յուրովի զարգացրել են դրանք: Ինչպես նշում է Հարվարդի համալսարանի մշակութաբանների հայտարարությունը, հայ ժողովրդի մշակութային խնդիրները մշտապես լուծվել են միայն խոշոր տերությունների և համաշխարհային կապիտալի թելադրանքի լույսի տակ:

Հայերենը համեմատական քերականության ոլորտում կապվեց պարսկական ճյուղի հետ (Պետերման, Վինդիշման և այլք), ապա դիտվեց հնդեվրոպական լեզվաընտանիքի մի առանձին ճյուղ (*Հյուբշման*) (**Աղայան Է, 1959**): Հայկական լեզվաբանական անդաստանում իշխում էր հայոց լեզուն հնդեվրոպական լեզվաընտանիքին պատկանելու մեծ հրճվանքը, իսկ ոչ հնդեվրոպական լեզուների հետ հայերենի ունեցած բառապաշարային ընդհանրությունները մեկնաբանվում էին որպես *հայերենի կարարած փոխառություններ*, առանց հաշվի առնելու, որ այդ լեզուներով խոսող ժողովուրդներից շատերը մեզ երբևէ հարևան չեն եղել, իսկ մյուսները կապված են եղել ժառանգականորեն: *Մինչդեռ մեր օրերի ստուգաբանական մի շարք հետազոտությունների արդյունքում այդ ընդհանրություններն ստացան բոլորովին հակադիր բացատրություններ*:

Երբ 20-րդ դարի 30-ական թվականների վերջում Ստալինի որոշմամբ ամեն հանրապետություն տոնում էր մի նշանավոր պատմական իրողություն և հայերը կանգ առան «Սասնա ծռեր»-ի վրա (վրացիները ներկայացրին Շոթա Ռուսթավելու «Վազրենավորը», ազերները՝ պարսիկ Նիզամի Գյանջևիին, ռուսները՝ «Իլյա Մուրոմեցը» և այլն), «մերոնք» հստակ հրահանգ ստացան, որ ներկայացված նյութը իր վաղեմությամբ չպետք է գերազանցի մեր «մեծ եղբոր»՝ ռուսների հոբելանական նյութին, ուստի խորհրդահայ էպոսագիտությունը «Սասնա տուն» էպոսը երկնքից իջեցրեց գետնին՝ այն համարելով ընդամենը հազար տարվա ստեղծագործություն և տեղայնացնելով արաբական խալիֆաթի դեմ հայ ժողովրդի մղած պայքարի շրջանակում, աստվածներին նույնացրեց VIII-IX դարերի պատմական գործիչների հետ (Քեռի Թորոս՝ Թեոդորոս Ռշտունի, Բաբը Ֆրենկ՝ Հռոմի պապ և այլն), Խաչ Պատարագին՝ համադրեց քրիստոնեության

խաչի ու պատարագի հետ, այն դեպքում, երբ Հ.Թումանյանի, Հովսեփ Օրբելու և մեր օրերում՝ մշակութաբան Արթուր Արմինի գնահատմամբ այն թաքնագրված տիեզերամեկնության՝ տիեզերագիտության, աստղագիտության նախաստեղծ գոյաբանության աշխարհընկալման քրմական գիտելիքի ընդհանրացում է, որը, քրիստոնեության կողմից արգելվելով, պահպանվել է ժողովրդական հիշողության մեջ (**Արմին Ա., 2007**):

Դասեր քաղելով Վիլիամ Շեքսպիրի ծննդյան 450-ամյակի միջոցառումներից, որի ընթացքում պարզվեց, որ ԽՍՀՄ հանրապետությունների մեջ Շեքսպիրին առաջինը հայերն են թարգմանել (Հ.Մասեհյան), Կրեմլը բացիեբաց որոշում ընդունեց, որ արտասահմանյան որևէ նշանավոր երկ ԽՍՀՄ-ում նախ՝ պետք է թարգմանվի ռուսաց լեզվով, հետո՝ մյուս ազգերի: Միջնադարյան ֆեոդալական այս «առաջին գիշերվա իրավունքը» պահպանվեց մինչև խորհրդային համակարգի փլուզումը:

Կոնկրետ մշակութաբանության ոլորտում գիտությունը խարխափում էր լեզվի ստալինյան տեսության հորինվածքում: Կրեմլը, Ադրբեջանը, Վրաստանը, թևավորվելով հայր Ստալինի «դասակարգային պայքարը գնալով սրվում է» զառանցանքով, հայագիտության ոլորտը կառավարում էին ձևավորած «գիտական հեղինակությունների» միջոցով՝ Մ.Բ. Պիոտրովսկի, Ի.Մ. Դյակոնով, Գ.Մելիքիշվիլի, Զ.Բունիաթով, Ազիզբեկովա խանում և այլք, որոնք ծրագրված խեղաթյուրում էին հայ ժողովրդի տասնյակ հազարավոր տարիների անցյալ ունեցող պատմությունը, ստեղծվում էին անհարիր տեսություններ: 1920-1930-ական թվականների կոմունիստական մամլակը ոչնչացրել էր հայ իսկական մտավորականությանը և կրթօջախներում ու Գիտությունների ակադեմիայում նրանց փոխարինել հեշտ կառավարելի «բանվորագյուղացիական մտավորականությամբ» (**Джаошвили В., 1968**):

Թեև հայոց պատմությունը շարադրվում էր օտարների կողմից, բայց ջանասիրաբար հետևորդներ էին աճեցնում ազգությամբ հայ մասնագետներից: Ուրարտուն օտարվեց Արարատ գաղափարից, բայց հռչակվեց Ադրբեջանում,

Վրաստանում ու Հայաստանում բնակվող ժողովրդների ու ազգությունների նախահայրենիք, և Հայաստանում կատարված պեղումների արդյունքները բաժանվում էին երեք հանրապետությունների միջև:

Այսօր փորձե՛ք որևէ հայ պատմաբանի հետ խոսակցություն վարել «Ուրարտու–Արարատյան թագավորություն» ըմբռնումների նույնականության մասին, պատմության թանգարանում փորձե՛ք խոսք բացել ցուցադրանքի օտարամետ մեկնաբանությունների մասին, փորձե՛ք բարձրացնել հայ ժողովրդի բնիկության խնդիրը և այն կապել Հայկական լեռնաշխարհում ձևավորված պետությունների՝ հայ ժողովրդի ու նրա մշակույթի հետ, Պատմական Հայաստանի տարածքում պեղված արժեքների հայկականության մասին, հայ-շումերական, հայ-եգիպտական, հայ-խեթական, հայ էտրուսկյան և այլ լեզվամշակութային կապերի մասին, համաշխարհային մշակույթի ձևավորման գործում հայկական մշակույթի ներդրման ծավալի մասին, վերջապես փորձե՛ք խոսել Քարահունջի աստղադիտարանի ու Սյունիքի ժայռագրերի մասին և դուք **հայկական մշակույթի բազմաթիվ մասնագետների կողմից կհանդիպեք մարտնչող դիմադրության:** Այսօր այս ոլորտները ներկայացված են հայկականությունն աղավաղող գիտելիքի տեսքով, որը համապատասխան տեղ է գտել մերօրյա դպրոցական դասագրքերում: Հայաստանի ակադեմիական ոլորտի մշակութաբանները՝ ազգագրագետներ, լեզվաբաններ, հնագետներ, պատմաբաններ, մեջքով են կանգնած հին պատկերացումները հեղաշրջող հայկական հայտնագործությունների ու գիտական նորագույն դարակազմիկ բացահայտումների հանդեպ: Բայց եթե մի կողմ թողնելով շահադիտական նպատակներն ու վերամբարձ կեցվածքը, նրանք միավորվեին գիտականորեն ճշմարիտ տեսակետների շուրջ, և ամեն մեկը կարողանար մեջտեղ բերել գիտության մեջ իր հավաքագրած այն փաստերը, որոնց մասին խոսում է միայն մտերիմների հետ կամ ընդհանրապես չի խոսում՝ պատկերն արագորեն կփոխվեր:

Ըստ օտարների կողմից մեզ պարտադրված և ամենուրեք տարածված տեսակետի՝ Հայկական լեռնաշխարհում հայերը հայտնվեցին մ.թ.ա.VI դարում և տապալելով Ուրարտական պետությունը՝ ստեղծեցին հայկականը: Այս տեսության կողմնակիցները նույնքան միասնաբար չեն կարողանում նշել այն պատմական տարածքները, որտեղ ձևավորվել և Հայաստան է եկել հայ ժողովուրդը, մշակույթի այն ծավալն ու սահմանները, որ նշված վայրերում հայը թողել է իրենից հետո (նշվում են Փոյուգիան, Բալկանները, անգամ հայերին հորջորջում են ծովային ժողովուրդ **(Дьяконов М., 1968)**: Բայց նրանց համար կարևորը հայ ժողովրդի եկվորության տեսության առաջադրումն էր, իսկ դրա հիմնավորման վրա ոչ ոք գլուխ չի ցավեցրել, քանի որ փաստեր չկան:

Ակադեմիական լեզվաբանությունը հետևողականությամբ մի կողմ է թողնում և չի զարգացնում հնդեվրոպական լեզուների հանդեպ հայոց լեզվի վաղեմության, Հայկական լեռնաշխարհում ձևավորված հնագույն մշակույթների, հնդեվրոպական և ոչ հնդեվրոպական լեզուների հետ հայերենի բառապաշարային սերտ ընդհանրությունների վերաբերյալ թեմաները, իսկ շումերերենի, խեթերենի, ուրարտերենի, բասկերենի, էտրուսկերենի և այլ լեզուների հետ հայերենի ակնհայտ ընդհանրությունները հաստատող օտար լեզվաբաններից շատերը՝ Յ. Կարստ, Պ. Յանսեն, Հ. Պեդերսեն, Ռ. Էլլիս, Ս. Բուզգե, Է. Լիդեն, Է. Գիլ, Է. Ս. Դոջսոն, Բ. Է. Լասա, Է. դե Գարիբայ, Ա. դե Պոսա, Բ. դե Էչավե, Վ. Շտիբին Մ. դը Լաֆայետ և ուրիշներ, մինչև այսօր անհայտ են հայ ընթերցողին և անգամ շատ լեզվաբանների, քանի որ հետևողականորեն չեն ավանդվել մեզանում:

Հայոց լեզվի խնդիրներում թույլ տված աղավաղումների պատճառով այսօր զգալիորեն անհամաչափ են երևում թե՛ ներլեզվաընտանիքային, թե՛ միջլեզվաընտանիքային կապերն ու ընդհանրությունները, քանի որ կոնկրետ հայերենի դեպքում, հենց պատմահամեմատական լեզվաբանության սկզբունքների առումով, հասկանալի չէ, թե ինչպես կարող է նոստրատիկ ընդհանրությունների քանակը գերազանցել ցեղակցականին (ռապանուի լեզվի

հետ՝ շուրջ 3 000 բառ և արտահայտություն, բաակերենի հետ՝ 1000-ից ավելի, շումերերենի հետ՝ շուրջ 2500 և այլն), իսկ հնդեվրոպական ընտանիքի բոլոր լեզուների հետ՝ ընդամենը շուրջ 1000 բառ և արմատ):

Հետխորհրդային ոչ ակադեմիական հայագիտության մեջ հակասությունների պարզաբանման ներքևից սկսած այս գիտական շարժումը զգալի առաջընթաց արձանագրեց նաև մշակութաբանության մյուս ոլորտներում: Դրա համար նպաստավոր եղավ Թ.Գամկրելիձեի և Վ.Իվանովի ուսումնասիրություններում Հայկական լեռնաշխարհի հռչակումը որպես հնդեվրոպական լեզուների նախահայրենիք, որով հերքվեց հայերի եկվորության կեղծ տեսակետը: Նշանավոր եղան Սյունիքի ժայռապատկերների ոլորտում Համլետ Մարտիրոսյանի հետազոտությունները, որոնցում գործադրելով հին գրերի վերծանման մեթոդներ (համանունների և ռեբուս), նա բացահայտեց, որ ժայռապատկերները գրային համակարգ են, ունեն հայկական լեզվամտածողություն և ստեղծման 15-12000 տարվա ներքին շեմ (**Մարտիրոսյան Հ., 2023**):

Շումերագետ Վիլեն Սաֆարյանը (**Սաֆարյան Վ., 2003**), Այգեկ Վայմանի մատնանշած համանունների և ռեբուսի մեթոդներով բացահայտեց հարյուրավոր հայ-շումերական համանունների շարքեր, իսկ Արմեն Դավթյանը շուրջ եկու տասնամյակ տևած իր հետազոտությունների մեջ (**Դավթյան Ա., 2014**) հրատարակեց հայ-շումերերեն 2250 ընդհանրություն, որի առկայությունը պայթեցնում է հնագույն լեզուներից հայերենի իբր կատարած փոխառությունների ստահող պնդումը: Այս աշխատություններում վերը նշված ծագումնաբանության որոշման մեթոդների կողքին Ա.Դավթյանը մշակեց *դարձվածքների, բազմիմաստ բառերի և հոմանիշների մեթոդները՝ գիտականորեն համալրելով հնագույն լեզուների հետ նույնությունների բացահայտման պատմահամեմատական քերականության մեթոդների զինանոցը*:

Նույն կերպ երկու տասնյակից ավելի տարիների ընթացքում հետազոտելով հայերենի և *ռապանուերենի* (պոլինեզիական լեզուներ) ընդհանրությունները՝

Լ.Ստեփանյանը (**Ստեփանյան Լ., 2015**) 6000 բառ պարունակող բառարանում բացահայտեց շուրջ 3000 հայերեն համարժեքներ: Ուսումնասիրության մեջ զուգահեռաբար ներկայացվում են բառային, քերականական և հնչյունական ապշեցուցիչ համապատասխանություններ: Առեղծված է, թե ինչպես է մեկնաբանելու ակադեմիական լեզվաբանությունն այն փաստը, թե ի՞նչ պայմաններում է ընդամենը 8-9000 տարվա վաղեմությամբ հնդեվրոպական ընտանիքից «զատված» հայերենի և 40-50000 տարվա պատմություն ունեցող ռապանուի լեզվի միջև ստեղծվել 3000 համարժեք բառ ու արտահայտություն, երբ նրանց միջև անգամ հարևանության գործոն չի եղել, որպեսզի դրանք մեկնաբանվեին որպես հայերենի կատարած փոխառություններ:

Այս խնդիրների վերհանման և լուծման ճանապարհին ուշադրության արժանի է նաև Վ.Ներսեսեանի «Խեթերեն, թե՛ հայերեն» (**Ներսեսեան Վ., 2013**), Ս.Աղաջանյանի «Գաղտնագերծված հայալեզու կայսրություն» հետազոտությունները (**Աղաջանյան Ս., 2022**), որտեղ հեղինակները, իբրև աջակից ունենալով Պ. Ենսենի, Յ.Կարստի և այլոց ուսումնասիրությունները, խեթական հայտնի տեքստերի վերծանման ճանապարհին լուրջ բանավեճի մեջ են մտնում հայտնի խեթագետներ Գ.Մելիքիշվիլու, Գ.Վինկլըրի, Ա.Սեյսի, Է.Ֆոռերի, Բ.Հոգնու, Տ.Բրայցեի, Ս.Ե.Քիմբլի, Ու.Պ. Լեհմանի, Զ.Սլոկումի և Զ.Քիփլըրի հետ, բացահայտում են լեզվաբանական գիտության շղարշի տակ հայ-խեթական համալեզվության դեմ իրականացված մի շարք մեղանչումներ:

Այս առումով ուշագրավ են հայերեն-բասկերեն ընդհանրությունների վերաբերյալ Վ. Սարգսյանի հետազոտությունները (**Սարգսյան Վ., 2000**), որոնք նա ավելացնում է տասնյակի հասնող լեզվաբանների հայտնագործություններին՝ մատնանշելով շատ ավելի սերտ կապեր, քան ենթադրվում են անգամ նույն լեզվաընտանիքին պատկանող լեզուների միջև: Ավանդական լեզվաբանությունը այլևս չի կարող վարչահրամայական եղանակով մերժել նման դարակազմիկ հետազոտությունների արդյունքները, կամ էլ ուղղակի լռության մատնել դրանք, ինչպես վարվել է մինչ օրս, քանի որ նշված արդյունքները պաշտպանվում են

մշակութաբանական հարակից գիտությունների գերժամանակակից մեթոդներով ստացված փաստերով:

Ավանդական լեզվաբանության շրջանակներում ուսումնասիրություններ են կատարվել հայերենի և այլ լեզուների միջև, և բացահայտվել բազմաթիվ ընդհանրություններ (խեթական, հուրրիական, էտրուսկյան, թուրանյան, պելասգյան և այլն), սակայն ո՛չ ընդհանուր լեզվաբանության, ո՛չ էլ հայագիտության ոլորտի լեզվաբանները դրականորեն չեն արձագանքել դրանց, բացի նշանավոր լեզվաբան Է. Աղայանից, որն իր «Հայ լեզվաբանության պատմություն» աշխատության մեջ մանրամասնությամբ ներկայացրել է այդ տեսությունները, սակայն թեմայի ամփոփման ավարտին քննադատել դրանք խորհրդային լեզվաբանության դիրքերից՝ կարծես ջանալով հայերենի հարցում առանձնապես չտարբերվել համաշխարհային ակադեմիական լեզվաբանության ձևակերպումներից (**Աղայան Է., 1958, 1962**):

(Սույն աշխատության հետագա շարունակությունը նվիրված է նշված հարցերի առավել մանրամասն պարզաբանմանը):

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ուսումնասիրելով լեզվաբանության պատմության, լեզվաբանական գենետիկայի, պատմահամեմատական լեզվաբանության և այլ ոլորտի աշխատություններ՝ արձանագրում ենք.

1. Հայերենի նյութի հետազոտական աշխատանքներ տեղի են ունեցել լեզվաբանության զարգացման ողջ ընթացքում:

2. Անկախ հետազոտության կոնկրետ եզրակացությունից՝ շատ դեպքերում օբյեկտիվորեն նշվել են հայերենի բացառիկ առանձնահատկությունները, որոնք նրան տարբերում են աշխարհի այլ լեզուներից: Ցավոք, այդ առանձնահատկությունները, որպես կանոն, չեն հետազոտվել մինչև վերջ, մինչդեռ հենց դրանցում են ամփոփված հայերենի ինքնատիպ իրականությունների գիտական գնահատման գաղտնիքները:

3. Բացի բացառիկ լեզվաբաններից՝ Պ.Ենսեն, Յ.Կարստ, Ս.Բուզգե, Հ.Հյուբշման, Պեդերսոն և ուրիշներ, որոնք պայքարել են իրենց տեսությունների պաշտպանության դիրքերում, մյուսներից շատերի հետազոտության մեջ արվել են նաև նյութից չբխող եզրահանգումներ, անգամ տեքստային խեղումներ: Եվ քանի որ նման երևույթներ նկատվել են հայ մշակութաբանության բոլոր ոլորտներում, դրանք համատեղ պայմաններ են ստեղծել հայոց լեզվի, հայ ժողովրդի պատմության և մշակույթի վերաբերյալ կեղծ, հակագիտական գնահատումներ պարունակող բացասական բնույթի եզրահանգումների համար, որոնք բխել են ոչ թե նյութից, այլ համաշխարհային մեծ քաղաքականությունից, այդ պատճառով նաև լայնորեն շրջանառվել են ակադեմիական լեզվաբանության կողմից և տևականորեն խանգարել ու խանգարում են հայագիտության օբյեկտիվ զարգացմանը: Նրանք հետևողականորեն անտեսել, լռության են մատնել կամ քննադատել բոլոր այն նորովի բացահայտումները, որոնց արդյունքները հակադիր են համարվել իշխող պատմահամեմատական լեզվաբանությանը և հնդեվրոպաբանությանը:

4. Այսօր հասարակական-քաղաքական տարբեր տեղաշարժերի պատճառով աշխարհում իրադրություն է փոխվում, որի հետևանքով հասարակական և բնագիտական մշակութաբանական մի շարք ուղղությունների տարբեր ոլորտներում կատարած գիտական բացահայտումները զգալիորեն թուլացրել են լեզվաբանության և մասնավորապես հայերենագիտության մի շարք հարցերի նախկին պատկերացումների հիմքերը: Դրանց զուգահեռ վերջին շրջանում հայ լեզվաբաններն ու մշակութաբանները լուրջ հայտնագործություններ են կատարել, որոնք փոխում են մի շարք այլ լեզուների և հայերենի միջև եղած նյութական ընդհանրությունների բնութագրությունները և տալիս մշակութաբանական մի շարք խնդիրների հստակ լուծումներ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **Աղայան Է. (1958)**, Հայ լեզվաբանության պատմություն, հ. 1, Երևան, ԵՊՀ հրատ.:
2. **Աղայան Է. (1962)**, Հայ լեզվաբանության պատմություն, հ. 2, Երևան, ԵՊՀ հրատ.:
3. **Աղաջանյան Ս. (2022)**, Գաղտնագերծված հայալեզու կայսրություն, Երևան, Հեղինակային հրատ.:
4. **Արմին Ա. (2007)**, Հնագույն հեթանոսական Աստվածաշունչ Սասնա ծռեր էպոսը, հ. 1, Լոս Անջելես, «Սփյուռք» հրատ.:
5. **Դավթյան Ա. (2014)**, Հայերեն-շումերերեն ընդհանրությունների բառարան, Երևան, Հեղինակային հրատ.:
6. **Մարտիրոսյան Հ. (2023)**, Հայկական ժայռապատկերների և հին աշխարհի գրային համակարգերի ծագումնաբանական առնչությունները, academia.edu, <http://www.iatp.am/culture/articles/martirosyan-am.pdf>:
7. **Ներսեսեան Վ. (2013)**, Խեթերե՞ն, թե՛ հին հայերեն, Երևան, Գասպրինտ:
8. **Ջահուկյան Գ. (1960)**, Լեզվաբանության պատմություն, հ. 1, Երևան, ԵՊՀ հրատ.:

9. **Ջահուկյան Գ. (1962)**, Լեզվաբանության պատմություն, հ. 2, Երևան, ԵՊՀ հրատ.:
10. **Սարգսյան Վ. (2000)**, Բասկերի ծագման առեղծվածը և Հայկական լեռնաշխարհը, Երևան, «Ասողիկ» հրատ.:
11. **Սաֆարյան Վ. (2003)**, Որոնումներ «մեռած» լեզուների պանթեոնում, Երևան, «Գլաճոր» կառավարման համալսարան:
12. **Ստեփանյան Լ. (2015)**, «Հայ-պոլինեզյան լեզվամշակութային ընդհանրություններ», Երևան, «Յասոն» հրատ.:
13. **Дьяконов М. (1968)**, Предыстория армянского народа, Ереван, Издательство АН Армянской ССР.
14. **Джаошвили В. (1968)**, Население Грузии: экономико-географическое исследование. Тбилиси, Официальные данные Всесоюзных переписей населения в СССР в 1926 – 1979 гг.

REFERENCES

1. **Aghayan E. (1958)**, Hay lezvanowt'yan patmowt'yown /History of Armenian Linguistics/, vol. 1, Yerevan, YSU ed.
2. **Aghayan E. (1962)**, Hay lezvanowt'yan patmowt'yown /History of Armenian Linguistics/, vol. 2, Yerevan, YSU ed.
3. **Aghajanyan S. (2022)**, Gaghtnazerc'vac' hayalezow kaysrowt'yown /Declassified Armenian Empire/, Yerevan, Author's ed.
4. **Armin A. (2007)**, Hnagowyn het'anosakan Astvac'ashownch Sasna c'r'er e'posy' /The Ancient Pagan Bible the Epic Poem “Daredevils of Sassoun”/, vol. 1, Los Angeles, "Diaspora" Public-cultural publishing house.
5. **Davtyan A. (2014)**, Hayeren-showmereren y'ndhanrowt'yownneri bar'aran /Dictionary of Armenian-Sumerian Generalities/, Yerevan, Author's ed.
6. **Martirosyan H. (2023)**, Haykakan jhayr'apatkernereri & hin ashxarhi grayin hamakargereri c'agowmnabanakan ar'nchowt'yownnery' /Genealogical

- Relationships of Armenian Rock Paintings and Ancient World Writing Systems/, academia.edu, <http://www.iatp.am/culture/articles/martirosyan-am.pdf>.
7. **Nersesian V. (2013)**, Xet'ere'n, t'e' hin hayeren /Hittite or Ancient Armenian/, Yerevan, Gasprint.
 8. **Jahukyan G. (1960)**, Lezvabanowt'yan patmowt'yown /History of Linguistics/, vol. 1, Yerevan, YSU ed.:
 9. **Jahukyan G. (1962)**, Lezvabanowt'yan patmowt'yown /History of Linguistics/, vol. 2, Yerevan, YSU ed.:
 10. **Sargsyan V. (2000)**, Baskeri c'agman ar'eghc'vac'y' & Haykakan ler'nashxarhy' /The Mystery of the Origin of the Basques and the Armenian Highlands/, Yerevan, "Asoghik" ed.
 11. **Safaryan V. (2003)**, Oronowmner «mer'ac'» lezowneri pant'eonowm /Investigations in the Pantheon of "Dead" Languages/, Yerevan, "Gladzor" University of Management.
 12. **Stepanyan L. (2015)**, «Hay-polinezyan lezvamshakowt'ayin y'ndhanrowt'yownner» /"Armenian-Polynesian Linguistic and Cultural Commonalities"/, Yerevan, "Jason" ed.:
 13. **Dyakonov M. (1968)**, Predystoriya armyanskogo naroda /Prehistory of the Armenian People/, Yerevan, Publishing House of the Academy of Sciences of the Armenian SSR.
 14. **Jaoshvili V. (1968)**, Naseleniye Gruzii: ekonomiko-geograficheskoye issledovaniye /Population of Georgia: Economic and Geographical Study/. Tbilisi, Official Data of the All-Union Population Censuses in the USSR in 1926 - 1979.

Грачик Акобджанян

Искусственные проблемы арменоведения в академической науке

Заклучение

Ключевые слова и выражения: язык, культура, языковые общности, культурные искажения, научные реставрации.

Статья исследует целый клубок изначально лженаучных формулировок в области арменоведения, посредством которых в академическом языкознании сложилось ложное представление о соотношениях армянского языка с другими языками мира. Сравнительно-историческое языкознание в принципе не должно мириться с таким положением вещей, поскольку число ностратических сходств армянского с другими языками мира гораздо больше, чем число сходств со всеми вместе взятыми индоевропейскими языками. В последнее время положение ещё больше обострилось из-за открытий, сделанных со стороны новых направлений языкознания, вследствие которых растёт возраст армянского как самостоятельного языка, доказывается факт самобытности армян на Армянском плато, не выдерживает никакой критики вопрос о единичности армянского языка на армянской ветви в индоевропейской языковой семье, во-первых, из-за ненаучного отчуждения друг от друга армянского и хетто-лувийского ветвей, во-вторых, в силу исключительного тождества шумерского и баскского языков (которые не считаются индоевропейскими), с армянским, соотношения которых не ностратические, а генеологические. В статье ставится вопрос о том, чтобы академическое языкознание или по-научному интерпретировало эти противоречия, или признало свои исторически допущенные оплошности по отношению армянского языка.

Hrachik Hakobjanyan**Artificial problems of Armenian studies in academic science****Conclusion**

Key words and expressions: *language, culture, linguistic generalities, cultural distortions, scientific reconstructions.*

The article touches upon a situation in the field of Armenian studies, which was initially created as a bogus receiving pseudo-scientific formulations, which in academic linguistics led to a false image of the commonalities of Armenian and the languages of the world. Historical-comparative linguistics should not accept the situation in which the number of Nostratic commonalities connecting Armenian to single non-Indo-European languages is greater than the number of the commonalities it has with all the Indo-European languages together. This has no interpretation in the framework of previous conceptions, and a new framework has not yet been proposed. By not raising the problem or avoiding it, linguistics cannot solve it. Recently, the situation has been intensified by the exceptional discoveries made by a number of new linguistic directions, according to which the age of Armenian as an independent language is increasing, the issue of the indigenusness of Armenians in the Armenian Highlands is proven. The image of the Armenian language branch in the Indo-European language family should also be changed, firstly, due to the unscientific alienation of the Armenian and Khetaluvian language branches, secondly, due to the extensive sameness of Sumerian and Basque (which have not been considered Indo-European so far) with Armenian (which is considered Indo-European), thus being presented as languages of the Armenian branch. The article poses the problem that academic linguistics should either scientifically interpret these inconsistencies, or accept the historical mistakes it has made in relation to the Armenian language.

Հրաչիկ Հակոբջանյան – Վ. Բրյուսովի անվան պետական համալսարանի լեզվաբանության ամբիոնի դոցենտ, բան. գիտ. թեկն.:

Գիտական հետաքրքրությունները՝ լեզվաբանություն, մշակութաբանություն, փիլիսոփայություն, մանկավարժություն: Հեղինակել է 60-ից ավելի գիտական հոդվածներ: hrachyahak@gmail.com

Грачик Акобджанян – БГУ, преподаватель кафедры языкознания, к.ф.н., доцент. Научные интересы: лингвистика, культурология, философия, педагогика: Автор более 60-и научных статей. hrachyahak@gmail.com

Hrachik Hakobjanyan – Lecturer at the Chair of Linguistics of Brusov State University, PhD, Associate Professor. Scientific interests: linguistics, cultural studies, philosophy, pedagogy. Author of more than 60 scientific articles. hrachyahak@gmail.com

Խմբագրություն է ուղարկվել 10.11.2024թ.

Հանձնարարվել է գրախոսության 23.11.2024թ.

Հրապարակման է ներկայացվել 21.03.2025թ.